

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr. Ryszarda Wójtowicza

pod tytułem

Rekonstrukcja w procesie rewitalizacji panoram - technika, technologia, iluzja przestrzeni

opracowanej na Wydziale Architektury Katedry Historii Architektury,
Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej
pod kierunkiem dr hab. inż. arch. Jadwigi Urbanik, prof. PWr

Przedmiotem recenzji jest ocena, czy przedstawiona praca doktorska spełnia wymagania ustawy z 14 marca 2003 roku *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki*. Zgodnie z Art. 13 tej ustawy rozprawa doktorska powinna stanowić „oryginalne rozwiązanie problemu naukowego (...) lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

I. Podstawy opracowania:

1. Zlecenie Przewodniczącego Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Śląskiej, prof. dr hab. inż. arch. Rafała Czernera na opracowanie recenzji pracy doktorskiej.
2. Egzemplarz pracy doktorskiej.
3. Ustawa z dnia 14 marca 2003 roku *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki*.
4. Rozporządzenie MNiSW z dnia 30 października 2015 roku *w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzenia czynności w przewodach doktorskich, w postępowaniu habilitacyjnym oraz postępowaniu o nadanie tytułu profesora*.
5. Regulaminu nadawania stopni naukowych na Politechnice Wrocławskiej, przyjęty uchwałą nr 121/10/2020-2024 z dnia 20 maja 2021 roku, z późniejszymi zmianami.

II. Recenzja

1. Konstrukcja i zawartość opracowania

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Pana mgr. Ryszarda Wójtowicza pod tytułem: „Rekonstrukcja w procesie rewitalizacji panoram. Technika, technologia, iluzja przestrzeni” to jednotomowe opracowanie liczące 440 stron i zawierające 297 ilustracji.

Praca została oparta w zasadniczej mierze na osobistym doświadczeniu autora dysertacji uzyskanym podczas kierowania przez niego konserwacją trzech obrazów panoramicznych: Panoramy Raclawickiej we Wrocławiu (1981 – 1985), Panoramy Feszty - Wejście Węgrów (1991 – 1995) w Ópusztażer (Węgry); Panoramy (cyklorama) bitwy pod Gettysburgiem (2005 – 2008) w Gettysburgu (USA). Zdobytą w ten sposób wiedzę autor wsparł licznymi wyjazdami studyjnym, podczas których prowadził badania wielu innych, istniejących do dziś, obrazów-panoram (Czechy, Austria, Belgia, Holandia, Rosja, Szwajcaria i USA). Doświadczenia te posłużyły mu jako materiał porównawczy do zadań konserwatorskich, które prowadził. Ponadto autor posłużył się w rozprawie obszerną literaturą przedmiotu (m.in. monografie dotyczące historii panoram, źródła historyczne, publikacje z zakresu konserwacji dzieł sztuki).

Dysertacja zawiera 11 rozdziałów.

- I. Słowo wstępne i podziękowania (str. 11-15),
- II. Wprowadzenie (str. 17-38),
- III. Stan badań (str. 39-49),
- IV. Budowa techniczna panoram jako całości. Jak powstawała panorama (str. 51-63),
- V. Budynki panoram (str. 65-77),
- VI. Ogólny zarys koncepcji konserwatorskiej (str. 79-97),
- VII. Panoramy poddane konserwacji (historia, historia napraw i konserwacji, budowa techniczna, przyczyny zniszczeń i stan zachowania, badania konserwatorskie, programy prac konserwatorskich i ich realizacja (str. 99-267),
- VIII. Podsumowanie tematu (str. 269-281),
- IX. Dokumentacja (str. 283-421),
- X. Bibliografia (str. 422-428),
- XI. Spis ilustracji (str. 429-439).

W **rozdziale I** autor bardzo syntetycznie ustosunkował się do zarysowanego przez siebie problemu „rekonstrukcji w procesie rewitalizacji panoram”, w kontekście swojego 40-letniego doświadczenia konserwatorskiego, składając jednocześnie podziękowania promotorce dysertacji oraz osobom, które wspierały go podczas wieloletnich prac, m.in. konserwatorom, członkom komitetu Panoramy Raclawickiej oraz wielu innym osobom i instytucjom.

W **rozdziale II** zostały przedstawione problemy związane z konserwacją monumentalnego obrazu-panoramy. Autor wykazał się dużą wiedzą wynikającą, zarówno z dogłębnego ich przestudiowania, jak i własnego doświadczenia konserwatorskiego. Zagadnienie konserwacji panoramy określił jako bardzo złożony proces, podkreślając, że *„problematyka konserwacji panoram obejmuje wszelkie aspekty sztuki konserwatorskiej, również z dziedzin pokrewnych: statyki, optyki, chemii, a także zagadnienia czysto techniczne, w których zawierają się kwestie*

naprężenia czy utworzenia właściwej formy obrazu panoramicznego – hiperboloidy obrotowej.” W dalszej części tekstu wyjaśnił istotę konserwacji panoramy, czyli uzyskanie efektu widzenia panoramicznego, a więc iluzjonistycznego odtworzenia rzeczywistego przedstawienia, takiego jaki był pierwotnym zamierzeniem twórców tego fenomenu, realizowanego zgodnie z patentem Roberta Barkera.

Autor zwrócił uwagę na połączenie obrazu z architekturą budynku, w którym eksponowano monumentalne obrazy. Podstawowym problemem konserwatorskim jest zachowanie hiperboloidalnego kształtu obrazu, po jego powtórny zawieszeniu w konkretnej przestrzeni architektonicznej. Jak się okaże w późniejszych wywodach autora odkrycie znaczenia hiperboloidy obrotowej stanowiło oryginalny i nowatorski wkład Ryszarda Wójtowicza w zakresie prac konserwatorskich XIX-wiecznych panoram.

Autor podkreślił znaczenie nie tylko architektury samego budynku mieszczącego obraz panoramiczny, lecz także całej infrastruktury zabudowy terenu przeznaczanego na cele ekspozycji panoramy: „Przy projektowaniu infrastruktury i zespołu budynków stanowiących obudowę panoramy uwzględniono wszelkie potrzeby zwiedzających, projektanci dokonali wstępnej kalkulacji przewidywanej liczby widzów wraz z organizacją seansów w panoramie. Wiąże się to także z ulokowaniem i określeniem wielkości parkingów dla samochodów osobowych i autokarów wraz z systemem dostępu do budynku wystawienniczego. Budynek ten zwykle otwiera się obszernym holem, jest tu także miejsce dla księgarni, sklepu z pamiątkami, sal ekspozycyjnych i konferencyjnych, muzeum, wystaw czasowych, restauracji, baru.”

W tym rozdziale autor klarownie przedstawił też podstawowe problemy związane z ogólnymi zasadami konserwacji dzieł sztuki wynikającymi z wytycznych Karty Weneckiej i Karty Ateńskiej oraz polskich przepisów ustawy o ochronie dóbr kultury, rozróżniając trzy zasady: „restaurację”, „rekonstrukcję” i „rewitalizację”. Zasady te były podstawą opracowania programu konserwatorskiego, jak również zorganizowania ekspozycji obrazu po przeprowadzonej konserwacji.

Można mieć jedynie drobne uwagi do sposobu prezentacji problemu. Wydaje się, że definicje Karty Weneckiej czy zasady Karty Ateńskiej mogły być ujęte w przypisie, a nie w tekście zasadniczym. Problemy poruszone w tym rozdziale zostały uzupełnione aneksami zamieszczonymi w rozdziale pt. *Dokumentacja*, do których autor odniósł się w odsyłaczach. W aneksach tych przytoczył pełny tekst patentu Roberta Barkera, w formie tabelarycznej i w układzie chronologicznym, przedstawiając powstające i istniejące panoramy na świecie.

W **rozdziale III** Ryszard Wójtowicz omówił stan badań dotyczący, zarówno zjawiska panoramy w kontekście historycznym, technicznym i kulturowym, jak również konserwacji tego typu dzieła sztuki. Autor wykazał się wyjątkową wiedzą i w sposób klarowny zaprezentował bardzo szczegółowo informacje dotyczące przedstawień panoramicznych w oparciu o monografie dotyczące tego zagadnienia. Należy podkreślić, że panoramy wzbudziły ponowne zainteresowanie dopiero w drugiej połowie XX wieku. Z tego powodu literatura dotycząca tego rodzaju obrazów jest nader skromna. Autor przedstawił dwie podstawowe i dotychczas jedyne monografie, autorstwa Hainza Buddemeiera: *Panorama, Diorama, Photographie. Entstehung und Wirkung neuer Medien im 19. Jahrhundert* z 1970 roku i Stephana Oetermanna: *Das Panorama. Die Geschichte eines Massenmediums* z roku 1980. W obu publikacjach zawarto historię powstania panoram, opisano patent Parkera, ukazano

zasady konstrukcji obrazu i sposoby jego malowania, a także zaprezentowano typy panoram oraz miejsca ich ekspozycji.

W dalszej części swych wywodów autor skupił się na omówieniu metod konserwacji panoram. Punktem wyjścia dla tych prac były „rozpoczęte w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku kampanie promocyjne na rzecz ratowania i konserwacji panoram uznawanych na świecie już jako pomniki kultury, historii i sztuki”, jak to określił autor dysertacji. Prace te rozpoczęły się w kilku krajach: w Polsce, na Węgrzech, w Niemczech, Szwajcarii, Holandii i Stanach Zjednoczonych i polegały na badaniu istniejących obiektów oraz przedstąpieniu pierwszych koncepcji konserwatorskich.

Ryszard Wójtowicz zauważył, że we wszystkich projektach konserwatorskich, przede wszystkim amerykańskich, autorstwa Waltera J. Nitkiewicza i Gustava A. Bergera, czy węgierskich - Erwina Kisterenyei i Árpáda Szűcsa, nie wzięto pod uwagę faktu, że scalenie rozczłonkowanych wcześniej fragmentów obrazu panoramy, wymagało przywrócenia pierwotnego kształtu hiperboloidy obrotowej. Konserwatorzy proponowali m.in. przeniesienie fragmentów płótna obrazu na podłoże sztywne, co nie rokowało sukcesu.

Dalej autor omówił pierwsze koncepcje konserwacji Panoramy Raclawickiej podczas prób podjętych w latach 50. i 60. XX wieku, które z tego samego powodu, nie sprawdziły się w praktyce. Jedynie konserwacja panoramy przeprowadzona przez Dietera Höfera w Carolino Augusteum Museum w Salzburgu, odniosła sukces, ale tylko dlatego, że obraz ten, powstały w pierwszej połowie XIX wieku, należał do małych gabarytowo panoram i nie był podzielony na bryty. Zastosowano wówczas klasyczne metody konserwatorskie, charakterystyczne dla wielkogabarytowego malarstwa sztalugowego.

Dopiero podczas pionierskich prac przy konserwacji Panoramy Raclawickiej przeprowadzonych pod kierunkiem Ryszarda Wójtowicza i Stanisława Filipiaka wypracowana została metoda prawidłowego przywrócenia pierwotnego obrazu panoramy z zachowaniem hiperboloidy obrotowej i oddania pełnej iluzji obrazu w połączeniu z jego przedpołem – sztafażem. Zakończone sukcesem prace konserwatorskie przy Panoramie Raclawickiej pozwoliły polskiemu zespołowi konserwatorów, pod kierunkiem Ryszarda Wójtowicza, przeprowadzić restaurację kolejnych obrazów panoramicznych, na Węgrzech i w Stanach Zjednoczonych. Metoda konserwacji wypracowana przez ten zespół stanowiła także inspirację dla prac, które podjęto przy innych restauracjach panoram w Europie. Autor dysertacji stał się ekspertem w tej dziedzinie i konsultował przygotowania do konserwacji, takich obrazów, jak panoramy: Bourbaki w Szwajcarii, Bitwy pod Borodino w Rosji i Mesdach w Holandii. Tak więc choćby już z tego powodu dysertacja Ryszarda Wójtowicza zasługuje na najwyższe uznanie jako pionierskie przedsięwzięcie na polu konserwacji w skali europejskiej.

W następnym **rozdziale IV** autor przedstawił zasady konstrukcji, budowy technicznej obrazu - panoramy, a także opisał metody malowania, budowy przedpoła i pomostu widokowego. Rozdział ten opracował na podstawie wspomnianej wyżej monografii Stephana Oetermanna. Opisy panoram i metody ich malowania skonfrontował z obrazami, które konserwował, czyli Panoramą Raclawicką, Panoramą Festy i Panoramą Gettysburga.

Rozdział V został poświęcony architekturze budynków panoram. Autor dokładnie przedstawił schemat konstrukcyjny budynku, typowego dla pomieszczenia obrazu panoramicznego. Należy zaznaczyć, że ze względu na to, iż pod koniec XIX wieku w celach ekspozycyjnych obrazy były przewożone z miasta do miasta, budynki musiały podlegać

typizacji. Generalnie budowle tego rodzaju założone były na planie koła i mieściły, jak to autor przedstawił na rysunkowym schemacie przekroju budynku, następujące pomieszczenia: recepcję, ciemny długi korytarz prowadzący do platformy widokowej, powyżej parasol ograniczający zakres widzenia panoramy - hiperboloidalnego obrazu, który łączył się z platformą widokową za pomocą trójwymiarowego przedpoła (sztafaż).

Wójtowicz podkreślił, że pierwsze budynki panoram były małe gabarytowo, a zwiększanie z czasem wymiarów płócien panoramicznych, a co za tym idzie również samych budynków, postępowało dość szybko ze względu na pojawiający się efekt klaustrofobii, który był wywoływany w przestrzeni budynku o niewielkiej średnicy. Niekorzystne dla widza doznanie zlikwidowano poprzez zwiększenie średnicy obrazu, którego wymiar wynosił - do 32 m długości i 15 metrów wysokości. Standaryzacja skali, jak podkreślił autor rozprawy, nastąpiła już po 1830 roku. Z inspiracji londyńską wystawą światową w 1851 roku, w budynkach panoram zaczęto stosować konstrukcję szkieletową - żeliwną, a później stalową. Autor wymienił przykłady budowli, które przyczyniły się do rozwoju architektury przeznaczonej dla pomieszczenia panoram, jak choćby rotunda autorstwa Jacques'a Ignace'a Hittorffa z 1842 roku, wzniesiona na Polach Elizejskich w Paryżu, która stanowiła wzór dla wielu innych tego rodzaju budowli.

W dalszej części autor omówił architekturę budynków przeznaczonych dla panoram, których prace konserwatorskie nadzorował. Rozpoczął od rotundy Panoramy Racławickiej we Lwowie. Budynek lwowskiej panoramy został wzniesiony pod kierunkiem Ludwika Ramuła w 1893 roku, natomiast budynek panoramy Feszty w Budapeszcie powstał w latach 1891-1894 według projektu Lajosa Grafa. Dla obu wzorem były budowle wiedeńskie i paryskie. Jak zauważył autor opracowania: „*Neue Panorama na terenie wiedeńskiego Prateru z 1882 roku (projekt arch. F. Neumann), paryska Panorama Française z 1880 roku i Panorama Marigny z 1882 roku (projekt arch. Ch. Garnier), panorama przy Place d'Austerlitz z 1882 roku (projekt arch. J. Reval), Panorama L'histoire du siècle z 1889 roku i Panorama Tout Paris, wszystkie były założone na rzucie poligonalnych szesnasto- do dwudziestoboków.*”

W związku z podjętą decyzją o konserwacji obu obrazów, zarówno Panoramy Racławickiej, jak i Panoramy Feszty, które zyskały nową lokalizację, zaistniała potrzeba wzniesienia dla nich nowych budowli. Na Węgrzech w 1979 roku w miejscowości Ópusztaszer na terenie Narodowego Parku Pamięci powstał budynek w stylu regionalnym opracowany przez architekta Istvána Nováka. Natomiast dużo wcześniej, bo w 1957 roku powstał projekt rotundy dla Panoramy Racławickiej we Wrocławiu autorstwa Ewy i Marka Dziekońskich, który został nagrodzony w konkursie zorganizowanym przez Stowarzyszenie Architektów Polskich. Autorem projektu konstrukcyjnego był inżynier Jan Weryński. Budowę rotundy rozpoczęto w 1961 roku, lecz w stanie surowym pozostał do roku 1980, kiedy to ukończono proces budowy.

Oryginalny budynek Panoramy Bitwy pod Gettysburgiem również nie zachował się. W latach 1958-1959 wzniesiono nowy budynek w związku z przygotowywaną konserwacją obrazu panoramy. Pierwszy projekt rotundy opracował architekt Richard Neutra, współpracownik Ericha Mendelsohna i Franka Lloyd Wrighta. Jednakże Fundacja Gettysburg porzuciła tę bardzo interesującą koncepcję w związku ze zmianą lokalizacji panoramy, którą przeniesiono na tereny Parku Narodowego w Gettysburgu. Nowa rotunda utrzymana w tradycyjnej formie odbiegała od modernistycznej idei Neutry, który nawiązał w swym projekcie do struktury organicznej. Nasuwa się tutaj problem analizy porównawczej dwóch

rotund, we Wrocławiu i w Gettysburgu, autorstwa Dziekońskich i Neutry. Obie koncepcje powstały prawie w tym samym czasie, a ich forma architektoniczna wyrastała z podobnego ducha – modernistycznych inspiracji. Można zasugerować autorowi dysertacji rozwinięcie tego problemu w przyszłej publikacji doktoratu.

W **rozdziale VI** został przedstawiony zarys koncepcji prac konserwatorskich, które autor zastosował przy konserwacji trzech panoram wykonanych pod jego kierunkiem: we Wrocławiu, Ópusztaszer i Gettysburgu. Jest to niezwykle ważny i oryginalny na skalę światową wkład autora w dziedzinie konserwacji obrazów panoramicznych. Autor przedstawił swą myśl w sposób syntetyczny uzupełniając ją rysunkami schematycznymi prezentującymi poszczególne etapy konserwacji.

W kolejnym, najobszerniejszym **rozdziale VII** autor rozwinął metodykę i sposób konserwacji panoram. Rozdział składa się z trzech części, a każda z nich poświęcona została analizie prac przeprowadzonych przez autora w ramach konserwacji: Panoramy Racławickiej we Wrocławiu, Panoramy Feszty w Ópusztaszer oraz cykloramy Bitwy pod Gettysburgiem. Autor zastosował klarowny i logiczny schemat prezentacji, zaczynając od zarysu historii powstania tych panoram, następnie przedstawieniu kolejnych prac konserwatorskich, by ostatecznie opisać przyczyny zniszczeń i stan zachowania. W dalszych częściach zaprezentował wyniki badań i programy prac konserwatorskich, uzupełnione dokładną relacją z realizacji prac. Tekst jest obficie ilustrowany fotografiami archiwalnymi, a także dokumentacją z przebiegu prac konserwatorskich oraz schematami rysunkowymi i tabelami, które pozwalają lepiej zrozumieć przedstawione problemy. Należy dodać, że autor zastosował prawidłowo aparat przypisów i odsyłaczy do aneksu, w którym zawarte są bardziej szczegółowe opisy techniczne, szczególnie dotyczące zastosowanych materiałów konserwatorskich oraz wyniki badań laboratoryjnych i fizyko-chemicznych. Rozdział ten zarówno pod względem metodologicznym, jak i analitycznym wypełnia całkowicie wymagania pracy doktorskiej, napisany został klarownym i zrozumiałym językiem.

Ze względu na atrakcyjność tematu, pierwsze na świecie porównanie konserwacji panoram, ale również tak dokładne przedstawienie ich historii i kontekstu kulturowego pozwala mieć nadzieję, że ewentualna publikacja pracy Ryszarda Wójtowicza wzbudzi duże zainteresowanie, szczególnie we Wrocławiu i w Polsce.

Uzupełnieniem tego rozdziału jest **rozdział VIII**, w którym autor podsumował wnioski wynikające z przeprowadzonych prac oraz konsekwencji stosowania wybranych metod konserwatorskich dla stanu zachowania obrazu. Jako przykład nieudanej próby konserwacji, autor podał przykład panoramy w Atlancie, którą wizytował podczas pobytu w Stanach Zjednoczonych, gdzie wstępne prace Gustava A. Bergera doprowadziły do zniszczenia części obrazu z powodu zastosowania złego systemu dublażu. Ustosunkowując się do prac konserwatorskich Bergera autor zaakcentował, że „*nie pozwalają na pozytywną ocenę tej realizacji zarówno w zakresie technicznym, estetycznym, jak i dostosowania do zasad etyki zawodowej naszej profesji*”. Należy podkreślić, że Berger był jednym z ekspertów zaproszonych do prac przygotowawczych przy konserwacji Panoramy Racławickiej. Ostatecznie przyjęto nowatorską metodę zaproponowaną przez Ryszarda Wójtowicza.

W **rozdziale IX** nazwanym „Dokumentacja”, autor uwzględnił dokumenty, wyniki badań oraz opisy uzupełniające główny tekst pracy doktorskiej. W dwóch aneksach zaprezentował swoje bogate osiągnięcia konserwatorskie z lat 1979 – 2019. Autor brał udział lub kierował

pracami w tak znaczących obiektach jak np.: kościół Bożogrobców w Nysie - freski autorstwa braci Schefflerów, barokowa kaplica Elektorska Fischera von Erlach w katedrze we Wrocławiu, kościół Pokoju w Świdnicy - kompleksowa konserwacja wnętrza. Już choćby te trzy przykłady świadczą o znaczącym konserwatorskim doświadczeniu autora dysertacji. Swoje osiągnięcia Wójtowicz publikował w czasopiśmie naukowych takich jak m.in.: „Ochrona Zabytków”, „Maltechnik-Restauro”, „Restauro”. Należał do zespołu opracowującego Konserwatorski Plan Zarządzania (CMP – Conservation Management Plan) dla Hali Stulecia we Wrocławiu, w ramach grantu The Getty Foundation w Los Angeles. Swoją dorobek prezentował również na wielu konferencjach naukowych.

W ostatnim rozdziale na uwagę zasługuje również zestawienie tabelaryczne w układzie chronologicznym 40 panoram na świecie, począwszy od panoramy w Thun w Szwajcarii z lat 1809 – 1914, po panoramę wojny arabsko – izraelskiej z lat 1988 – 1989. Najważniejsze są aneksy począwszy od 5 do 18 dotyczące konserwacji trzech panoram przeprowadzonych przez autora zawierające dokładne dane techniczne i konserwatorskie, fotografie mikroskopowe oraz badania z tym związane.

W ostatnim **rozdziale X** autor zamieścił bibliografię dotyczącą tematu dysertacji w układzie alfabetycznym, stosując prawidłowy zapis bibliograficzny.

Na koniec warto podkreślić, że cała praca jest znakomicie ilustrowana niemal 300 fotografiami ze spisem ilustracji i podanym źródłem ich pochodzenia.

2. Uzasadnienie podjęcia tematu i problemu badawczego

Ryszard Wójtowicz podjął temat dotyczący konserwacji specyficznego dzieła sztuki, mianowicie monumentalnego obrazu panoramicznego, który nie został dotąd opracowany, zarówno w Polsce, jak i na świecie. Już same dokonania praktyczne w zakresie konserwacji dzieł sztuki, a przede wszystkim panoram, stanowią wyjątkowe i wybitne osiągnięcie autora dysertacji, zarówno na arenie polskiej, jak i światowej.

Interpretacja tematu ma charakter interdyscyplinarny, bowiem fenomen monumentalnej panoramy malarskiej wiąże zagadnienia z zakresu konserwacji dzieł sztuki, historii sztuki i kultury, architektury i wiedzy ścisłej.

Poza zasadniczym problemem konserwacji płótna malarskiego, istotnym zagadnieniem, które autor poruszył w swej pracy doktorskiej, jest powiązanie malarstwa z architekturą. Opisał trudne zadanie osadzenia olbrzymiego obrazu w strukturze architektonicznej, w ten sposób by oddać iluzję rzeczywistej przestrzeni prezentowanego na płótnie wydarzenia. Autor przedstawił niezwykle szczegółowo analizę związanych z tym problemów technicznych. Cennym aspektem pracy jest również zarysowanie tła historyczno-kulturowego związanego z powstaniem panoram w poszczególnych krajach.

Największą zaletą dysertacji jest prezentacja wypracowanej przez autora koncepcji programu konserwatorskiego sformułowanego podczas pracy przy renowacji Panoramy Racławickiej, który został doceniony przez fachowców za granicą. Poświadcza to powierzenie Ryszardowi Wójtowiczowi kierownictwa konserwacji dwóch panoram, na Węgrzech i w Stanach Zjednoczonych. Należy przy tym podkreślić, że program ten cieszył się dużym zainteresowaniem renomowanych instytucji zajmujących się problemami konserwacji dzieł

sztuki, takich jak Smithsonian Institution w Stanach Zjednoczonych, czy ośrodki naukowo-badawcze na Węgrzech, w Niemczech i Austrii.

Właściwym uzasadnieniem podjęcia tematu były:

- unikalna wartość kulturowa niedocenianych, XIX wiecznych panoram, które wówczas były tym, czym jest dzisiaj, kino czy telewizja,
- niekompletność stanu wiedzy na temat historii powstania panoram, potrzeba uporządkowania stanu badań,
- stan zachowania panoram na świecie oraz ich inwentaryzacja,
- pilny postulat ochrony tego gatunku sztuki,
- pilna potrzeba edukacji powszechnej zarówno na temat panoram, jak ich rewitalizacji.

W pracy zostały postawione następujące kwestie badawcze:

- uwarunkowania kulturowe i historyczne przedstawień panoramicznych w Polsce i na świecie,
- metody badawcze panoram,
- sposoby opracowania odpowiednich środków technicznych i architektonicznych do prawidłowego przeprowadzenia konserwacji,
- wybór odpowiednich środków chemicznych do podstawowych czynności konserwatorskich takich jak - oczyszczanie lica i podobrazia panoramy, klejów do dublażu oraz materiałów reparacyjnych (płótno, nici), odpowiedniego wyboru farb oraz wypracowania techniki rekonstrukcji oraz imitatorskiej naprawy malarskiej (punktowania) oraz sposobu werniksowania,
- opracowania oraz rekonstrukcja przedpoła w powiązaniu z architekturą budynku, malowidłem i platformą widokową,
- sposób zawieszenia poszczególnych brytów oraz ich połączenia w powiązaniu z architekturą budynku,
- uwarunkowania dotyczące ochrony i adaptacji zabytkowych panoram do obiektów nowo wybudowanych.

Na wszystkie pytania zostały udzielone obszerne i właściwe odpowiedzi.

3. Uwagi szczegółowe

Swoją dysertacją Pan mgr Ryszard Wójtowicz znakomicie udowodnił, że posiada właściwy warsztat badacza interdyscyplinarnego, zarówno w zakresie konserwatora dzieł sztuki, jak i badacza historii architektury. Te predyspozycje są niezbędne przy badaniu takiego gatunku sztuki, jakim jest obraz panoramiczny, łączący malarstwo wielkogabarytowe z architekturą (rotunda) i rzeźbą (sztafaż).

Autor właściwie ujął zakres pracy. Na szczególną uwagę zasługuje część tekstu dotycząca programu konserwatorskiego oraz opis konserwacji panoram, który ma charakter doskonale opracowanego katalogu. Należy podkreślić, że prezentowane przez autora własne prace konserwatorskie ukazane są w kontekście innych analogicznych prac przeprowadzonych na

innych obiektach, przez innych konserwatorów. Ważny jest również kontekst kulturowy i historyczny. Praca jest nowatorska nie tylko w literaturze naukowej w Polsce. Jest to pionierska praca poświęcona nietypowej i rzadkiej dziedzinie konserwacji panoram. Jej wartość jest zwielokrotniona przez podjęcie tematu bardzo ważnego dla kultury polskiej, historii Panoramy Raławickiej.

Dysertacja jest bardzo rzeczowa, napisana właściwym językiem. Opracowanie jest bardzo dobre pod względem edytorskim i właściwie zilustrowane.

4. Uwagi końcowe

Praca doktorska Pana mgr Ryszarda Wójtowicza została opracowana na wysokim poziomie merytorycznym i jest znakomita warsztatowo. Stanowi oryginalne opracowanie postawionego problemu oraz wykazuje rozległą wiedzę doktoranta związaną z historią panoram i budynków, w których były prezentowane oraz konserwacją i restytucją tych dzieł. Największym osiągnięciem doktoranta było opracowanie skutecznego programu restytucji trzech panoram: we Wrocławiu, Ópusztaśzer i Gettysburgu. Jest to osiągnięcie na skalę światową i z pewnością odegra bardzo ważną rolę w procesie ochrony tego ważnego dziedzictwa kulturowego. Uważam, że praca Pana mgra Ryszarda Wójtowicza pod tytułem „Rekonstrukcja w procesie rewitalizacji panoram. Technika, technologia, iluzja przestrzeni” napisana pod kierunkiem Pani dr hab. inż. arch. Jadwigi Urbanik, prof. PWr, stanowi interesującą i pożyteczną pozycję naukową i może stanowić podstawę do ubiegania się o stopień doktora nauk technicznych w dyscyplinie architektura i urbanistyka zgodnie z wymogami ustawy.

Stawiam więc wniosek o dopuszczenie Pana mgra Ryszarda Wójtowicza do dalszych etapów postępowania oraz publicznej obrony oraz po pozytywnym przejściu tych etapów sugeruję wyróżnienie pracy lub skierowanie jej do nagrody.

Prof. ing. arch. Vladimir Šlapeta, DrSc.